

PROGRAMI PSIHOSOCIJALNIH INTERVENCIJA ZA MALOLJETNE POČINIOCE KRIVIČNIH DJELA U REPUBLICI SRPSKOJ

Prof. dr med. Nera Zivlak-Radulović

Vandredni profesor, subspecijalista sudske psihijatrije, Univerzitetski klinički centar Republike Srpske, Klinika za psihijatriju, Banja Luka, nera.zivlak@kc-bl.com i Panevropski univerzitet Apeiron Banja Luka, Fakultet pravnih nauka, Banja Luka, nera.d.zivlakradulovic@apeiron-edu.eu

Rezime: Uvod: Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku podrazumijeva da se tim licima izriču određene vaspitne preporuke i mjere. Odluku o preporukama i mjerama sud donosi nakon dobijenih podataka iz socijalnih anamneza od strane stručnih lica. Anamneza sadrži sve potrebne podatke da bi se izabrala najsvrsishodnija mjera za sprečavanje recidivizma u izvršenju krivičnih i prekršajnih djela.

Cilj ovog rada je da sagledamo mogućnosti pružanja psihosocijalnih intervencija maloljetnim počiniocima krivičnih djela, sa posebnim osvrtom na savjetovališta za mlade koji zloupotrebljavaju psihoaktivne supstance.

Metod rada: Pregledom literature smo ostvarili uvid u postojanje određenih vrsta savjetovališta i programa, u našem okruženju i šire. Ostvarili smo uvid i u efektivnost tih programa, ali i uzroke koji su razlog potrebe za dobro organizovanim programima.

Rezultati: Analizirajući situaciju u Republici Srpskoj vidljivo je da Banja Luka, kao centar Republike Srpske, ima mogućnosti za zbrinjavanje mladih koji su u sukobu sa zakonom, kroz saradnju organa starateljstva sa udruženjima koja mogu da pruže psihosocijalne intervencije. Takođe, postoje i udruženja koja rade sa mladima kod kojih je delikventno ponašanje prouzrokovano zloupotrebom psihoaktivnih supstanci. Pregledajući izvore informacija, nismo dobili saznanja da li i manje lokalne zajednice imaju ovakve programe. Istraživajući uspjehnost psihosocijalnih intervencija, uočili smo da su najefektivniji oni programi koji su usmjereni na ranu prevenciju, na riziko i protektivne faktore, oni koji imaju određeno trajanje i strukturisani program, i u koje je uključen rad sa roditeljima. Između ostalog, prikazani su projekti „Benjamin“ i „Stop“ koji se sprovode u Hrvatskoj, i program „Treatnet family“ koji implementira UNODC u više zemalja u svijetu.

Zaključak: Kroz ovaj rad analizirane su mogućnosti za sprovođenje psihosocijalnih intervencija, koje su izriču mladima u sukobu sa zakonom, u Republici Srpskoj. Određene mogućnosti i kapaciteti postoje, ali nisu prisutni u dovoljnoj mjeri, naročito kada je riječ o specifičnim programima koji bi se primjenjivali na maloljetne počinioce krivičnih djela koji zloupotrebljavaju supstance.

Ključne riječi: mladi, zakon, vaspitne mjere i preporuke, psihosocijalne intervencije, zloupotreba supstanci.

1. UVOD

Postupanje prema maloljetnim počiniocima krivičnih djela je regulisano u više zakona. Najznačajniji zakon koji reguliše ovu oblast je Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku.¹ Zbog specifičnosti uzrasnog perioda, u postupanju prema maloljetnicima počiniocima krivičnih djela, posebnu ulogu imaju stručni savjetnici suda i tužilaštva, kao što su: socijalni pedagozi, defektolozi, socijalni radnici, psiholozi. Ovi profesionalci prikupljaju podatke o maloljetnicima, te na osnovu njih daju prijedloge i smjernice sudijama i tužiocima, kojima im pomažu da donesu najbolju odluku u pogledu izricanja vaspitnih preporuka ili mjera. Sudovima u ovim predmetima u velikoj mjeri pomaže i organ starateljstva (Centar za socijalni rad) koji prikuplja podatke uzimajući socijalnu anamnezu. Socijalna anamneza sadrži u sebi: osnovne podatke o identitetu maloljetnika, razloge zbog kojih se anamneza prikuplja, podatke o njegovoj porodici, socijalnu dijagnozu, socijalnu prognozu i prijedlog mjera. Tokom uzimanja podataka i procjene organ starateljstva može opservirati djecu u prihvatilištu za djecu i maloljetnike.² Prikupljanje ovih podataka služi za donošenje određene vaspitne preporuke ili vaspitne mjere, koje, ako se realizuju na ispravan način, mogu dovesti do resocijalizacije maloljetnika. Ove mjere će ispuniti svoj cilj ako su dobro sistematizovane, planske i organizovane na način da osposobe maloljetnu osobu da ubuduće ne dolazi u sukob sa zakonom.

U članu 26 ovog Zakona³ od vaspitnih preporuka maloljetniku se, između ostalog, može izreći bolničko ili ambulantno liječenje, ili da se uključi u savjetovališta koja imaju vaspitnu, obrazovnu, psihološku ili drugu ulogu. Prema članu 27⁴ vaspitne preporuke mogu trajati najduže jednu godinu. Izbor i primjenjivanje vaspitnih preporuka vrši se u saradnji sa roditeljima, usvojiocem ili staraocem maloljetnika i nadležnim organom starateljstva.

Član 32⁵ sadrži vrste vaspitnih mjera koje se mogu izreći maloljetnicima: mjere upozorenja i usmjeravanja, mjere pojačanog nadzora i zavodske mjere. Član 33⁶ navodi da izbor vaspitne mjere zavisi od procjene Suda, koji uzima u obzir određene okolnosti djela, ali i karakteristike samog maloljetnika. U procjeni za izricanja svrsishodne mjere gleda se: zrelost maloljetnika, kalendarski uzrast, njegove

¹ Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku. Službeni glasnik Republike Srpske, br.13/2010,61/2013 i 68/2020.

² Prihvatilište je ustanova socijalne zaštite čiji je osnovni zadatak prihvatanje, privremeno zbrinjavanje i opservacija, u koju maloljetni učinilac krivičnog djela može biti smješten po odluci suda umjesto pritvora.

³ Član 26, Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku. Službeni glasnik Republike Srpske, br.13/2010,61/2013 i 68/2020.

⁴ Član 27, Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku. Službeni glasnik Republike Srpske, br.13/2010,61/2013 i 68/2020.

⁵ Član 32, Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku. Službeni glasnik Republike Srpske, br.13/2010,61/2013 i 68/2020.

⁶ Član 33, Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku. Službeni glasnik Republike Srpske, br.13/2010,61/2013 i 68/2020.

sklonosti, koliki je stepen poremećaja u društvenom ponašanju, dotadašnje vaspitanje, u kakvoj je sredini i prilikama živio, kako se ponašao za vrijeme dijela, da li je pokušao da spriječi nastajanje štetnih posljedica, da li je nakon dijela pokušao ili naknadio štetu, da li je prema njemu ranije bila izrečena krivična sankcija, težinu djela i iz kojih je pobuda učinio dijelo. U članu 35⁷ navode se posebne obaveze, kao dio vaspitnih mjera, kada se, uz saglasnost zakonskog zastupnika, maloljetnik može uključiti u pojedinačni ili grupni tretman u savjetovalištu za mlade, postupak odvikavanja od droge ili drugih vrsta zavisnosti kroz stručni medicinski tretman. Ove obaveze mogu trajati najduže godinu dana i njih nadzire sud, kojem mišljenje dostavlja organ starateljstva.

Već smo ranije govorili o mogućnostima za liječenje u odgovarajućim zdravstvenim ustanovama i o postojanju institucija u Republici Srpskoj, koje bi mogle da zbrinu maloljetne osobe počinioce krivičnih djela.⁸ Zaključili smo da se sa reformom mentalnog zdravlja počela razvijati senzibilizacija profesionalaca za rad sa mladima, ali je još uvijek nedovoljno razvijena mreža profesionalaca. Takođe smo zaključili da su nam ograničeni kapaciteti za akutna bolnička zbrinjavanja, ali i za potrebe produženog liječenja maloljetnih lica. Još uvijek ne postoje kapaciteti za mjere bezbjednosti medicinskog karaktera, mada se oni razmatraju u sklopu Zavoda za forenzičku psihijatriju. I na kraju, ne postoji vaspitni zavod za djecu u Republici Srpskoj koji je postao nužna potreba u posljednje vrijeme, zbog povećanja broja djece sa poremećajima ponašanja.

Cilj ovog rada je da sagledamo mogućnosti pružanja psihosocijalnih intervencija maloljetnim počinocima krivičnih djela kada je to moguće ostvariti, u sklopu vaspitnih mjera i preporuka u vanjskoj sredini, bez potrebe za institucionalnim zbrinjavanjima. Ove intervencije su prepoznate u Zakonu i predložene kao mogućnost za sprečavanje recidivizma krivičnih djela mladih u sukobu sa zakonom.

2. MOGUĆNOSTI SPROVOĐENJA PSIHOSOCIJALNIH INTERVENCIJA U SKLOPU VASPITNIH MJERA I PREPORUKA U REPUBLICI SRPSKOJ

U Akcionom planu prevencije maloljetničkog prestupništva i primjene alternativnih mjera u Gradu Banjoj Luci za period od 2015. do 2017. godina⁹ se,

⁷ Član 35, Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku. Službeni glasnik Republike Srpske, br. 13/2010, 61/2013 i 68/2020.

⁸ Zivlak-Radulović, N./2023/Mogućnosti institucionalnog zbrinjavanja djece i adolescenata žrtava i počinioce krivičnih djela. Zbornik radova Centra za edukaciju sudija i tužilaca Republike Srpske. Banja Luka: Vol. 15 No. 15; str: 352-360.

⁹ Akcioni plan prevencije maloljetničkog prestupništva i primjene alternativnih mjera u Gradu Banjoj Luci za period 2015. do 2017. godina –link https://www.banjaluka.rs.ba/wpcontent/uploads/2017/07/akcioni_plan_prevencija_maloljetnickog_prestupnistva.pdf pristupljeno dana 23.01.2025 godine. Ova aktivnost je posljedica projekta Pravda za svako dijete –link <https://www.unicef.org/bih/pravda-za-svako-dijete>

između ostalog, navodi da nema podataka da li su i koliko sudovi dosudili posebnih obaveza, uz mjere pojačanog nadzora.

U tekstu ovog Akcionog plana su postavljena pitanja: da li je regulisano ko će edukovati profesionalce koji trebaju raditi sa maloljetnim licima, u čijoj nadležnosti je osnivanje prihvatilišta za maloljetnike, vaspitnih ustanova, savjetovaništa za mlade, i svih ostalih ustanova u skladu sa Zakonom, ko je zadužen za spisak organizacija u koje se može uputiti maloljetni prestupnik radi izvršenja mjere ili preporuke. U ovom tekstu se dalje navodi da pitanje maloljetničke delinkvencije nije stvar samo pravosuđa, već i obrazovnog sistema, zdravstvenog sistema i cijelog društva. U Banjoj Luci, kao centru Republike Srpske, djeluje "Centar za socijalni rad" Banja Luka, koji ima razrađenu dinamiku rada sa mladima u sukobu sa Zakonom kroz referat dječije zaštite, referat za maloljetničko prestupništvo, porodično savjetovanište i dnevni centar za djecu u sukobu sa zakonom.¹⁰ Ovdje se postavlja pitanje kako funkcionišu manji gradovi i da li i oni, u sklopu organa starateljstva, imaju specijalizovane službe za rad sa djecom i mladima.

Jedno od udruženja koje se bavi mladima na području Banja Luke je „Nova generacija”¹¹ koju čini grupa mladih socijalnih radnika i drugih stručnjaka. „Nova Generacija” vodi Dnevni centar za djecu iz socijalno ugroženih porodica kojima obezbjeđuje osnovne, zdravstvene, socijalne i psihološke potrebe, a pruža i usluge kulturno-sportskih aktivnosti. Ovaj Dnevni centar sarađuje sa Centrom za socijalni rad i školama koje pohađaju djeca uključena u rad Dnevnog centra. Takođe, jedna od usluga koje udruženje pruža je Savjetovanište za djecu, porodice ili pojedince. To Savjetovanište pruža usluge koje olakšavaju suočavanje sa psihološkim posljedicama sa kojima se ti mladi i roditelji susreću, podstiču usvajanje novih vještina koje mogu da primjene u svom svakodnevnom životu i sl. Udruženje ima razvijenu dobru mrežu saradnje sa centrima za socijalni rad i policijom unutar grada Banja Luka, ali i u drugim gradovima. Ovo su samo neke od aktivnosti ovog udruženja koje predstavlja dobru bazu za rad sa djecom i mladima u sukobu sa zakonom, jer raspolažu stručnim kadrom i adekvatnim uslovima.

„Zdravo da ste”¹² je udruženje koje je realizovalo niz projektnih aktivnosti u radu sa djecom u riziku i mladima u sukobu sa zakonom. Pored aktivista koji rade u udruženju, udruženje sklapa i niz autorskih ugovora sa stručnjacima pedagoškopsihološke struke. Pod okriljem udruženja organizovani su treninzi u oblasti prava djeteta, nasilja u porodici, kao i preventivni programi u okviru

¹⁰ Dnevni centar za maloljetnike je dio redovnih aktivnosti „Centra za socijalni rad“ Banja Luka, a otvoren je 02.10.2006 godine, za maloljetnike od 14 do 18 godina i mlađa punoljetna lica od 18 do 21 godinu starosti. U Centru se radi sa višestrukim počinocima krivičnih i prekršajnih djela, ali i maloljetnicima koji su u riziku. Oni sprovode vaspitnu mjeru pojačani nadzor organa socijalnog staranja ali i vaspitne preporuke i posebne obaveze. Ovo je redovna aktivnost centra. Radi se radnim danima od 9 časova do 17 časova.

¹¹ <https://novageneracija.org/-pristupljeno dana 23.01.2025godine>

¹² Udruženje „Zdravo da ste“ link https://www.facebook.com/zds.centar/?locale=hr_HR-pristupljeno dana 23.01.2025 godine

unaprijeđenja mentalnog zdravlja, u saradnji sa ostalim udruženjima iz regiona, kao i niz drugih programa. Udruženje ima određene kapacitete za rad sa mladim u sukobu sa zakonom, ali su im prostorni kapaciteti ograničeni.

Gorenavedena udruženja su primjeri nevladinih organizacija koji mogu da rade sa mladima u sukobu sa zakonom, a imaju mogućnosti za psihosocijalnu intervenciju. Međutim, postavljaju se pitanja: da li je ovih aktivnosti dovoljno na području Republike Srpske, da li drugi gradovi imaju bilo kakav oblik psihosocijalne podrške za mlade, postoji li dovoljno edukovanog kadra i ono što posebno zabrinjava, koliko se radi sa novim pošastima savremenog doba, kao što su zloupotreba alkohola, supstanci, problematično kockanje, koji se javljaju na životnom putu razvoja ovih mladih ljudi. Stav stručne zajednice, iz oblasti mentalnog zdravlja, je da se ovoj problematici, koja sigurno ima veliku ulogu u devijantnom ponašanju mladih, posvećuje malo pažnje. Da li sudovi za maloljetnike izriču vaspitne preporuke i mjere, navedene u članu 26 i 35 Zakona¹³ i na koji način se to evaluira? A ako su i izrečene, da li su te mjere dovele do smanjenja recidivizma za počinjenje krivičnih djela?

Kao profesionalac koji dugo radi u oblasti poremećaja mentalnog zdravlja i shvatajući veliki značaj savjetovaništva za mlade i njihove roditelje, a u saradnji sa svojim kolegama (stručnjacima iz oblasti psihijatrije, socijalnog rada i psihologije), osnovali smo upravo jedno takvo savjetovaništvo. U okviru savjetovaništva organizujemo aktivnosti čiji cilj jeste upravo prevencija zloupotrebe supstanci i kocke kod mladih. Te aktivnosti radimo već tri godine za redom, par mjeseci u godini, a veliku ulogu u njihovoj uspješnosti ima zajednički rad sa roditeljima i djecom. Evaluacijom ovih aktivnosti dobili smo pozitivan feedback, kako od roditelja tako i od djece, što smo uočili, prvenstveno, kroz poboljšanja njihovih međusobnih odnosa, a koji su uticali na stvaranje pozitivne klime i sprječavanje daljeg problematičnog ponašanja kod djece, posebno na području zloupotrebe supstanci. Ove aktivnosti bi mogle biti jedna od mogućnosti rada sa mladima u sukobu sa zakonom nakon izricanja vaspitnih mjera ili preporuka.¹⁴

3. UTICAJ ZLOUPOTREBE SUPSTANCI KOD MLADIH NA POČINJENJE KRIVIČNIH DJELA

Pregled i analiza raspoloživih resursa, o kriminalitetu maloljetnika u Republici Srpskoj, pripremljena je na osnovu podataka o prijavljenim krivičnim djelima i

¹³ Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku. Službeni glasnik Republike Srpske, br. 13/2010, 61/2013 i 68/2020.

¹⁴ <https://www.kla-bl.com/2021/11/10/savjetovanje-roditelja-i-mladih/> - pristupljeno dana 23.01.2025. godine Ove aktivnosti vodi Udruženje „Klub liječenih alkoholičara grada Banja Luka“ koji se prvenstveno bavi zavisnošću od alkohola i rehabilitacijom zavisnika od alkohola, ali je šireći svoje aktivnosti organizovalo savjetovaništvo za mlade i roditelje upravo zbog prevencije razvoja zavisnosti kod mladih. U toku ove godine ovo udruženje upravo zbog širenja aktivnosti mijenja naziv u Centar za savjetovanje, prevenciju i oporavak od zavisnosti Banja Luka.

prekršajima koja su izvršili maloljetnici. Od krivičnih djela u vezi sa zloupotrebom opojnih droga, maloljetnici su najveći broj puta prijavljeni za krivično djelo neovlaštena proizvodnja i promet opojnih droga, što iako izraženo u apsolutnim brojevima čini neznatan broj krivičnih djela, ali u procentualnom smislu imamo trend povećanja (npr. taj procenat je 2015. godine bio 1,49%, a 2021. godine 5,4%). Navedenu "sliku" kriminaliteta maloljetnika u Republici Srpskoj svakako bi trebalo upotpuniti podacima o etiološkim faktorima ove vrste kriminaliteta, zatim o viktimološkoj dimenziji, te na koncu o načinu izvršavanja maloljetničkih sankcija.¹⁵ Podaci su prikupljeni putem Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske,¹⁶ a odnose se na period od 2015. do 2021.godine.

Jugović A.,¹⁷ navodi da se prema Merdović, 2009.,¹⁸ pokazalo da je nasilničko ponašanje maloljetnika povezano sa poremećenim porodičnim odnosima. Na primjer, 55,2% krivično sankcionisanih maloljetnika, koji potiču iz porodica u kojima postoje fizički sukobi, ispoljavalo je nasilničko ponašanje u školi. Takođe, uočljiva je korelacija između neusaglašenosti vaspitnih stavova roditelja sa ispoljavanjem fizičkih konflikata u školi.

Zloupotreba psihoaktivnih supstanci je u značajnoj korelaciji sa vršenjem krivičnih djela maloljetnika i sa recidivizmom. Broj maloljetnika koji su u vrijeme izvršenja krivičnog djela bili pod uticajem neke od psihoaktivnih supstanci (uglavnom marihuane) je 23%, dok broj onih koji su u vrijeme izvršenja krivičnog djela bili u alkoholisanom stanju iznosi 37,6%. Četvrtina maloljetnika je učinilo krivično djelo kako bi pribavili drogu/alkohol ili sredstva za njihovu kupovinu. Poremećaj upotrebe supstanci i dalje predstavlja značajan globalni teret za javno zdravlje, koji pogađa preko 35 miliona ljudi širom svijeta (UNODC, 2020).¹⁹ U Sjedinjenim Državama, više od 10% adolescenata uzrasta od 12 do 17 godina je pogođeno zloupotrebom supstanci, uz značajan porast upotrebe marihuane u poređenju sa prethodnom godinom (SAMHSA, 2019).²⁰

Upotreba supstanci je vodeći faktor rizika za više zdravstvenih i društvenih problema. Istraživanje među školskom decom u pet azijskih zemalja pokazalo je da je upotreba amfetamina povezana sa samoubilačkim idejama, izostajanjem iz škole, žrtvom fizičkog napada, viktimizacijom nasilja i anksioznošću.²¹ Sindrom zavisnosti

¹⁵ Šikman, M. (2022). Kriminalitet maloljetnika u Republici Srpskoj u period 2015-2021. *Pravna riječ* 19(65), 428-459.

¹⁶ Dostupno na internet sajtu Ministarstva unutrašnjih poslova, https://mup.vladars.net/index.php?vijest=informisanje_javnosti&vrsta=statistike

¹⁷ Jugović A.(2012)*Maloletnički kriminal u savremenom društvu: obeležja, uzroci i efektivni programi socijalne intervencije*. Delikt, kazna i mogućnosti socijalne profilakse. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd.

¹⁸ Merdović, B. (2009) *Socijalno-patološka obeležja maloletnih počinilaca krivičnih dela*, magistarska teza. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu.

¹⁹ UNODC (2020). World Drug Report 2020. UNODC.

²⁰ SAMHSA (2019). The national survey on drug use and health. 63

²¹ Peltzer K., Pengpid S. (2017) Cannabis and amphetamine use among adolescents in five Asian countries. *Central Asian Journal of Global Health* ;6(1)

od supstanci se često javlja zajedno sa mentalnim poremećajima²² uključujući samoubilačke ideje.²³ Porodično okruženje igra ključnu ulogu na početku upotrebe supstanci kod adolescenata i u razvoju problema upotrebe supstanci.²⁴ Dok porodični sukobi i porodična psihopatologija predviđaju upotrebu droga među adolescentima, dobro funkcionisanje porodice je zaštitni faktor od ishoda upotrebe droga.²⁵

4. NEKA OD ISTRAŽIVANJA KOJA POTVRĐUJU KORISNOST RANIH INTERVENCIJA I ZAJEDNIČKOG RADA SA RODITELJIMA I DJECOM

Kwon i Wickrama, 2014;²⁶ Zloković i Vrcelj, 2010²⁷ navode da ponašanje djece i maloljetnih lica kojima se krše zakonski propisi jesu najvažniji problem društva zbog niza štetnih posljedica koje ono može imati, kako za pojedinca, tako i za društvo, pa je važno pronaći odgovarajuće intervencije kojima bi se spriječio dalji razvoj kriminalnog ponašanja u odrasloj dobi.

Kao rizike za pojavu budućih društveno neprihvatljivih ponašanja mladih, Moffitt i sar., 1994.,²⁸ Seguin i sar., 1995.,²⁹ navode deficit u izvršnim funkcijama, kao što su: sposobnost planiranja, zadržavanja ili preusmjeravanja pažnje, upravljanja vlastitim mislima, ponašanjem i osjećajima, itd. Diamond i Ling, 2016.,³⁰ navode da je prednost kada su u pitanju izvršne funkcije, u odnosu na druge psihološke rizične faktore (npr. snižena inteligencija), to što one mogu da se mijenjaju primjenom

²² Jones C.M., McCance-Katz E.F. Co-occurring substance use and mental disorders among adults with opioid use disorder. *Drug and Alcohol Dependence*. 2019;197:78–82.

²³ Sellers C.M., McRoy R.G., O'Brien K.H.M. Substance use and suicidal ideation among child welfare involved adolescents: A longitudinal examination. *Addictive Behaviors*. 2019;93:39–45

²⁴ Rowe C.L. Family therapy for drug abuse: Review and updates 2003–2010. *Journal of Marital and Family Therapy*. 2012;38(1):59–81.

²⁵ Muchiri B.W., dos Santos M.M.L. (2018) Family management risk and protective factors for adolescent substance use in South Africa. *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy* ;13(1):24.

²⁶ Kwon, J. A. i Wickrama, K. A. S. (2014). Linking family economic pressure and supportive parenting to adolescent health behaviors: Two developmental pathways leading to health promoting and health risk behaviors. *Journal of Youth and Adolescence*, 43(7), 1176–1190.

²⁷ Zloković, J. i Vrcelj, S. (2010). Rizična ponašanja djece i mladih. *Odgojne znanosti*, 12197–213.

²⁸ Moffitt, T. E., Lynam, D., and Silva, P. A. (1994). Neuropsychological tests predict persistent male delinquency. *Criminology*, 32, 101–124.

²⁹ Seguin, J.R., Pihl, R.O., Harden, P.W., Tremblay, R.E., & Boulerice, B. (1995). Cognitive and neuro psychological characteristics of psychically aggressive boys. *Journal of Abnormal Psychology*, 104, 614–624.

³⁰ Diamond, A., Ling, D. S. (2016). Conclusions about interventions, programs, and approaches for improving executive functions that appear justified and those that, despite much hype, do not. *Developmental Cognitive Neuroscience*, 18, 24–48.

različitih intervencija koje utiču na socijalno i emocionalno prilagođavanje³¹ djeteta tj. maloljetnog lica. Eisenberg i sar., 2005.,³² navode da pozitivna interakcija između roditelja i djece, kroz razvoj autonomije, a istovremeno jasna i dosljedna kontrola, dovode do stimulativne interakcije i uspješnog razvoja izvršnih funkcija kod djece. Ovo svakako dovodi do manje izraženog problema u ponašanju.³³

Razlikuju se četiri glavna vaspitna roditeljska stila, u zavisnosti koliko emotivnosti, tj. privrženosti djetetu i obraćanja pažnje na djetetove razvojne potrebe iskazuju roditelji, a koliko zahtjeva, odnosno kontrole postavljaju (primjena postupaka dosljedne discipline i jasnih pravila kod djeteta).³⁴ ³⁵ Od četiri tipa roditeljstva (permisivni, autoritativni, indiferentni i autoritarni), autoritativni stil roditeljstva je jedini koji ne predstavlja rizični faktor za negativni ishod poput delikventnog i agresivnog ponašanja.³⁶ Za promjenu roditeljskih vaspitnih stilova neophodna je pomoć profesionalaca iz oblasti mentalnog zdravlja.

Herrenkohl i sar., 2001., Loeber i sar., 2003., Gottfredson i sar., 2004., prema Mihić i Bašić, 2008.,³⁷ u istraživanjima pokazuju da su najuspješniji programi u strategiji prevencije delinkventnog ponašanja sljedeći: osnaživanje i razvijanje socijalnih vještina kod pojedinca, vještina uspješnog roditeljstva, učenje nenasilnog rješavanja sukoba kroz programe prevencije nasilničkog ponašanja i vršnjačkog zlostavljanja, strukturisanje vremena kroz organizovanje aktivnosti kvalitetnog provođenja vremena nakon nastave, reorganizacije školskih okruženja i programa u školskim razredima na više razina i sveobuhvatne intervencije u lokalnoj zajednici.

Zbog naprijed navedenog, bitno je raditi sa članovima porodice mladih u sukobu sa zakonom, posebno sa roditeljima tj. starateljima. Roditelji moraju da se

³¹ Espinet, S. D., Anderson, J. E. i Zelazo, P. D. (2013). Reflection training improves executive function in preschool-age children: Behavioral and neural effects. *Developmental Cognitive Neuroscience*, 4, 3–15.

³² Eisenberg, N., Zhou, Q., Spinrad, T. L., Valiente, C., Fabes, R. A. i Liew, J. (2005). Relations among positive parenting, children's effortful control, and externalizing problems: A three-wave longitudinal study. *Child Development*, 76, 1055–1071.

³³ Bernier, A., Carlson, S. M. i Whipple, N. (2010). From external regulation to self-regulation: early parenting precursors of young children's executive functioning. *Child Development*, 81(1), 326–339.

³⁴ Sulik, M. J., Blair, C., Mills-Koonce, R., Berry, D., Greenberg, M. i Family Life Project Investigators (2015). Early parenting and the development of externalizing behavior problems: longitudinal mediation through children's executive function. *Child Development*, 86(5), 1588–1603.

³⁵ Vučković, S., Ručević, S. & Ajduković, M (2020). Parenting style and practices and children's externalizing behaviour problems: Mediating role of children's executive functions. *European Journal of Developmental Psychology*; p.313-329.

³⁶ Steinberg, L., Lamborn, S. D., Darling, N., Mounts, N. S. i Dornbusch, S. M. (1994). Over-Time changes in adjustment and competence among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child Development*, 65(3), 754–770

³⁷ Mihić, J., Bašić, J. (2008.) Preventivne strategije – eksternalizirani problemi u ponašanju i rizična ponašanja djece i mladih. *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 15 (3) 445-473.

uključuje u sve aktivnosti koje se rade sa maloljetnom osobom, u cilju postizanja što boljih rezultata i poboljšanja međusobnih odnosa (nadzor nad izvršenjem roditeljske brige). Ajduković i Sladović Franz, 2008.³⁸ su dale smjernice kako bi trebalo da izgledaju programi rada u ovakvim slučajevima. Dok se mlade osobe u sukobu sa zakonom nalaze pod mjerama, bilo izvanzavodskim ili zavodskim, bitno je raditi sa članovima porodice, radi stvaranja pozitivne atmosfere koja je osnov za buduće bolje ponašanje, ali i funkcionisanje maloljetnika.

Spivacka i Shura, 1982.³⁹ navode da se kognitivne vještine mogu podijeliti na akademsku inteligenciju i interpersonalne kognitivne vještine, koje uključuje snalaženje u socijalnoj okolini. Kod osoba delinkventnog ponašanja postoji deficit u oba pravca. Prema naprijed navedenim konstatacijama, formiran je i program koji se zove "Razvijanje kognitivnih vještina za interpersonalno rješavanje problema". Cilj programa je da se radi na razvijanju kognitivnih vještina u smislu mogućnosti za pronalaženje alternativnih rješenja, razmatranja posljedica čina, povezivanje odnosa cilj-sredstvo, socijalno uzročno mišljenje koji povezuje sadašnju situaciju sa prošlim događajima u smislu posljedice, itd.

Mikšaj-Todorović, Buđanovac i Brgles, 1998.⁴⁰ navode da se u sklopu određenih programa mora obratiti pažnja na specifične potrebe određenih počinioca krivičnih djela u smislu npr. programa liječenja zavisnosti, određenih psihoterapijskih radionica, itd.

Prema Poldrugač i sar. (2006),⁴¹ tretman poludnevnog boravka je visoko strukturisani, intenzivni program namijenjen djeci i mladima s problemima u ponašanju, u dobi od 10 do 18 godina, kojim se usklađuju obrazovne i psihološko zdravstvene intervencije. Navedenim se tretmanom djeci i mladima svakodnevno osiguravaju primjereno obrazovanje, individualni i grupni rad, trening socijalnih, komunikacijskih, te drugih potrebnih vještina, strukturisano provođenje slobodnog vremena, te rad s roditeljima, članovima porodice i drugim odraslim osobama s kojima je dijete u kontaktu.

Kroz istraživanje Ratkajec Gašević, G. i sar., 2023.,⁴² istraživani su faktori koji doprinose nečijoj spremnosti za promjenu ponašanja, naglašavajući važnost podrške

³⁸ Ajduković, M. Sladović Franz, B. (2008) Instrumenti socijalnog rada za procjenjivanje obiteljske situacije i potreba djeteta. Pravo djeteta na život u obitelji. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku. str. 195-208.

³⁹ Spivack, G., Shure M.B (1982.) The cognition of social adjustment: Interpersonal cognitive problem solving thinking. U: Lahey, B.B. i A.E. Kazdin (ur.); *Advances in clinical child psychology*. New York: Hawthorne, 231-249.

⁴⁰ Mikšaj-Todorović, Lj., Buđanovac, A. i Brgles, Ž. (1998). Rehabilitacijski programi u institucijama u Hrvatskoj penološkoj teoriji i praksi. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 34 (1), 83-92.

⁴¹ Poldrugač, Z., Marušić, D., Žizak, A. (2006) *Poludnevni tretman djece i mladeži s poremećajima u ponašanju*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Hrvatska udruga socijalnih pedagoga.

⁴² Ratkajec Gašević, G., Dodig Hundrić, D., Žizak, A (2023). How does parental support and their readiness to change affect children with behavior and emotional problems? *Child & adolescent social work journal*, 12, Vol.40 (6), p.823-840.

relevantnih drugih osoba. Istraživačko pitanje ove studije bilo je, da se istraži, kako spremnost roditelja za promjenu i njihova podrška utiče na spremnost djece za promjenu. Uzorak se sastojao od 112 parova djece i roditelja ($N=224$). Ovo istraživanje je pokazalo da je najznačajniji faktor za spremnost djeteta na promjenu njegova percepcija roditeljske podrške. Rezultati ističu važnost angažmana roditelja i aktivnog učešća u intervencijama koje imaju za cilj promjenu problematičnog ponašanja kod njihove djece.

Preventivni programi maloljetničke delinkvencije trebalo bi da uključuju sljedeće aktivnosti: edukacija i porodična terapija roditelja, podrška u školi, trening socijalnih vještina, rad na kognitivno-bihevioralnim promjenama, tretman zavisničkih ponašanja, itd. Evaluirajući i analizirajući programe prevencije, došlo se do zaključaka kako treba da izgledaju uspješni programi (Dishion, McCord, Poulin, 1999; Stakić, 2003;):^{43 44} bazirani na jasnom teorijskom modelu promjene ponašanja; jasan, specifičan i mjerljiv fokus svih aktivnosti koje su uključene u program; trajanje i frekvencija programa i to najmanje šest mjeseci i najmanje dvije aktivnosti nedeljno. Kod visokorizičnih i ponavljajućih prestupnika potrebni su višegodišnji programi; usmjerene intervencije na rani period, na rizične i protektivne faktore; da programi obuhvate više domena i to osobu, sredinu i institucije; da su koordinisani; usmjereni na nagrađivanje pozitivnog ponašanja; dostupni u lokalnoj zajednici i usmjereni na školu.

5. ISKUSTVA DRUGIH O FUNKCIONISANJU PROJEKATA ZA MLADE POČINIOCE KRIVIČNIH DJELA

U Republici Hrvatskoj se sprovodi program “Benjamin” od strane organizacije “Zajednica Susret”⁴⁵ u partnerstvu sa Udrugom sudaca za mladež, obiteljskih sudaca i stručnjaka za djecu i mladež, Zagreb.⁴⁶ Ovaj program ima za cilj

⁴³ Dishion, T. J., McCord, J., Poulin, F. (1999) When interventions harm: Peer groups and problem behavior. *American Psychologist*, 54, pp. 755-764.

⁴⁴ Stakić Đ. (2003-1) *Konceptualno-metodološko zasnivanje prevencije maloletničke delinkvencije*. U D. Radovanović (urednik), *Strategija državnog reagovanja protiv kriminala*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja Beograd, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Viša škola unutrašnjih poslova Zemun, Udruženje za kriminologiju i krivično pravo Srbije i Crne Gore, str. 91-114.

Stakić Đ. (2003-2) Integracija institucionalnog i vaninstitucionalnog tretmana maloletnih delinkvenata. U D. Radovanović (urednik), *Strategija državnog reagovanja protiv kriminala*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja Beograd, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Viša škola unutrašnjih poslova Zemun, Udruženje za kriminologiju i krivično pravo Srbije i Crne Gore, str. 511-527.

⁴⁵ <https://www.zajednica-susret.hr/projekti-u-tijeku/> -pristupljeno dana 20.01.2025 godine. To je nevladino i neprofitno udruženje koje se bavi prevencijom i tretmanom zavisnosti od droga, alkohola, kocke i drugih oblika zavisnosti. Ono postoji 30 godina u Hrvatskoj, pruža socijalne usluge i pomaže osobama s problemom zavisnosti.

⁴⁶ <http://uszm.hr/stop-program/> -pristupljeno dana 22.01.2025 godine. Ovo udruženje se bavi edukacijom stručnjaka koji rade sa djecom i mladima, predstavljanjem novih naučnih

da smanji institucionalizaciju, te da unaprijedi broj i kvalitet izvaninstitucionalnih, socijalnih usluga za djecu i mlade s problemima u ponašanju. Program doprinosi jačanju pozitivnih životnih stavova i socijalnih vještina korisnika, kroz radionice, pruža psihosocijalnu podršku i savjetovanje djeci, mladima i članovima njihovih porodica. Projekt je usmjeren ka prevenciji (selektivna, inducirana) zavisnosti o alkoholu, drogi, kockanju, igrama na sreću, internetu i rizičnim ponašanjima djece i mladih od 14 do 23 godine.

“Stop” program sprovodila je Udruga sudaca za mladež, obiteljskih sudaca i stručnjaka za djecu i mladež u partnerstvu s udruženjem “Pragma” i uz saradnju Hrvatskog udruženja socijalnih radnika i Udruženja za izvansudsku nagodbu i posredovanje u kaznenom postupku. “Stop” program, koje je sprovodilo ovo udruženje u gradu Zagrebu od 2012. do 2016. godine, obuhvatao je 100-tinjak maloljetnika i njihovih roditelja, a u programu su učestvovali pripadnici policije, socijalni pedagozi i socijalni radnici, kao i stručne osobe iz nevladinih organizacija. Program je pokazao da su i maloljetnici i njihovi roditelji bili zadovoljni njegovim sprovođenjem. Uglavnom se radilo o mladim ljudima koji imaju nepovoljne porodične prilike, nepostojanje porodičnih granica, pravila, itd. “Stop” program je zasnovan na iskustvima Nizozemske. Program je obuhvatao prekršajna ponašanja mladih koji su u kasnim noćnim satima boravili napolju bez roditeljske kontrole, konzumirali alkoholna pića ili marihuanu, pravili buku, svađali se i tukli. Evaluacijom programa utvrđene su poteškoće na strani roditelja, a koje se odnose na nerazumijevanje problematike s kojom se susreću njihova djeca, pritužbe i nevoljne dolaske u programe, uz nezainteresovanost i previše zaštitnički odnos prema djeci. Na strani djece, poteškoće u sprovođenju programa su bile negiranje događaja, slaba komunikacija sa roditeljima, pasivnost, itd.⁴⁷

Program „Halt“ koji se sprovodi u Nizozemskoj još od 1981. godine, a započeo je u Rotterdamu, ima za cilj odgovornost maloljetnika za problematično ponašanje, u što kraćem roku, kao i da mu se odmah stavi do znanja da se ne toleriše takvo ponašanje. Kriterijumi za ulazak u program su da lice nema navršenih 18 godina i da je riječ o lakšim krivičnim i prekršajnim djelima, kao što su: uništavanje javnog vlasništva, nasilničko ponašanje na javnom mjestu, remećenje javnog reda i mira, konzumacija alkohola i droga, sitne krađe, bježanje iz škole itd. Svaki slučaj se individualno procjenjuje i neophodno je koristiti određene skrining instrumente.

istraživanja. Neke od tema koje su obrađivane su Etiologija maloljetničke delinkvencije, Djeca i alkohol, Kockanje adolescenata, Alternativne sankcije prema maloljetnicima po uzoru na Nizozemski Halt program; Nasilje među djecom. Ono što su djelatnosti ovog udruženja su povezivanje stručnjaka koji rade sa djecom i mladima. Takođe saradnja sa fakultetima i drugim obrazovnim i stručnim institucijama da se potaknu istraživanja izvještavanja o stanju rizičnih ponašanja i delinkvencije mladih i brige o djeci.

⁴⁷ Peto Kujundžić L., Halilović E.(2016) *Alternativne sankcije prema maloljetnicima*. Zbornik radova sa Prve međunarodne naučne konferencije "Probacija i alternativne krivične sankcije - mogućnosti i perspektive." Centar modernih znanja Banja Luka; 327-337.

U toku 2023. godine, profesionalci koji se bave prevencijom bolesti zavisnosti u Bosni i Hercegovini su imali priliku da učestvuju u edukativnom programu Treatnet family, koji je sprovodio UNODC.⁴⁸ Utvrđeno je da je ovaj program efikasan u smanjenju upotrebe droga i kriminalnog ponašanja kod adolescenata, dok istovremeno poboljšava mentalno zdravlje. Ciljevi treninga su bili da se izgrade kapaciteti odabranih stručnjaka iz zdravstva, socijalnih službi, nevladinih organizacija i ostalih institucija koji rade sa mladima koji zloupotrebljavaju drogu i druge psihoaktivne supstanci i njihovim porodicama. Tema ove edukacije je bila da se profesionalci upoznaju sa novim elementima porodične terapije za tretman adolescenata sa poremećajima uzrokovanim korištenjem droge i drugih psihoaktivnih supstanci, uključujući adolescente koji su u kontaktu ili u riziku od kontakta sa krivičnopravnim sistemom.⁴⁹ Ova edukacija treba da bude dobra osnova za širenje ove vrste rada u tretmanu mladih osoba sa rizičnim ponašanjima i u sukobu sa zakonom.

Istraživanje, koje je ispitivalo efikasnost porodičnih intervencija (Treatnet family) kod adolescenata sa zloupotrebom supstanci, u Vijetnamu⁵⁰ je zasnovano na činjenicama da je upotreba supstanci kod adolescenata vodeći faktor rizika za medicinske i socijalne probleme kod odraslih. Obavljeno je 20 intervjua sa osam adolescenata, sa članovima njihovih porodica i sa četiri praktičara koji su radili na programu. Pitanja su se odnosila na njihova iskustva sa porodičnom intervencijom i koje su sugestije za njeno poboljšanje. Za evaluaciju podataka korišćena je tematska analiza. I članovi porodice, i adolescenti su izrazili veliku potražnju za podrškom, a obje grupe su ocijenile trenutno poboljšanje u komunikaciji. Istraživanje je, takođe, pokazalo da je uključivanje porodica otežano zbog stigme koja prati ovu problematiku, neshvatanja težine problema, jer porodica smatra da se radi o prolaznoj problematici i nedostatku kontinuiteta u intervencijama.

Kancelarija Ujedinjenih nacija za droge i kriminal (UNODC) i Svjetska zdravstvena organizacija (SZO) naglašavaju važnost uključivanja članova porodice u liječenje adolescentske upotrebe supstanci i pratećih poremećaja (UNODC & SZO, 2017).⁵¹ Uprkos snažnim dokazima koji podržavaju porodičnu terapiju, nedostatak kvalifikovanih stručnjaka, neosigurani troškovi liječenja i nedostatak koordinacije između različitih sistema ometaju širenje porodične terapije u zemljama sa niskim i srednjim prihodima.⁵² S obzirom da je adolescencija važan period, u izgradnji

⁴⁸ Ured za droge i kriminal Ujedinjenih nacija

⁴⁹ <https://www.unodc.org/southeasterneurope/en/all-stories-sept2023-unodc-supports-practitioners-in-bosnia-and-herzegovina-in-addressing-drug-use-disorders-and-problematic-behaviours-in-adolescents-and-their-families.html> -pristupljeno dana 22.01.2025

⁵⁰ Nguyen TT., Dinh TTT., Busse A., Kashino W., Suhartono S., Le MG.(2021) Family-based intervention for adolescents with substance use disorders in Vietnam. *Addict Behav Rep.* 7;14:100382.

⁵¹ UNODC, & WHO (2017). International standards for the treatment of drug use disorders. 99.

⁵² Hogue A., Bobek M., Dauber S., Henderson C.E., McLeod B.D., Southam-Gerow M.A.

otpornosti mladih na upotrebu supstanci i delinkvencije, zaštitni potencijal porodičnih interakcija u ovom uzrastu je ključan. Da bi ovo promovisao, UNODC je razvio Treatnet Family – paket obuke zasnovan na nauci o elementima porodične terapije, namenjen da podrži praktičare u sektoru zdravstva, socijalnog i krivičnog pravosuđa koji rade sa mladima i njihovim porodicama u okruženjima sa ograničenim resursima.⁵³ Tretman ima u prosjeku šest sesija, kojima prisustvuju adolescent sa upotrebom supstanci i članovi njegove ili njene porodice, koji pokrivaju pet faza: angažovanje, procjena porodice, stvaranje motivacionog konteksta za promjenu, primarna intervencija i prekid. Treatnet family se fokusira na porodične interakcije i nastoji da poboljša komunikaciju unutar porodice.⁵⁴

Mogućnost primjene dramskih metoda i tehnika u okviru preventivnog, socijalizacijskog, ali i tretmanskog rada s različitim grupama korisnika, danas je široko priznata i utemeljena u razvijenim zapadnim zemljama, a svoje mjesto sve više pronalazi i kod nas u radu stručnjaka različitih pomažućih profesija (Boal, 2009, Janković i sar. 2000, Krušić, 2002, Marijančić, 2007, Blažeka Kokorić i sar., 2011).⁵⁵

⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ Na prostoru SAD-a, kao posebno efikasan i dobro prihvaćen model rada s maloljetnim počiniteljima krivičnih djela, prepoznat je program pod nazivom „Shakespeare in the Court’s program“ (Koster, 2010, prema Blažeka Kokorić i sar., 2011). Kroz navedeni program maloljetni počinioci krivičnih djela imaju mogućnost raditi na razvijanju povjerenja, strpljenja, pozitivnog samopoštovanja, vještine govorenja i kontrole ljutnje.

Ovo su samo neki od primjera koji se sprovode ili su se sprovodili i daju dobre rezultate u radu sa mladima koji su u sukobu sa zakonom.

(2017)Distilling the core elements of family therapy for adolescent substance use: Conceptual and empirical solutions. *Journal of Child & Adolescent Substance Abuse*.;26(6):437–453.

⁵³ https://www.unodc.org/unodc/en/frontpage/2021/June/treatnet-family_-addressing-adolescent-substance-use-and-related-problems-through-family-based-approaches.html

⁵⁴ Busse A., Kashino W., Suhartono S., Narotama N., Pelupessy D., Irwanto, Essau C.A.(2021) An open trial investigation of Treatnet Family among adolescents with substance use problems. *Addictive Behaviors Reports*.;14:100358.

⁵⁵ Blažeka Kokorić, S., Majdak, M. i Rumenović, T. (2011). Primjena odgojne drame u radu s maloljetnim počiniteljima kaznenih djela. *Kriminologija & socijalna integracija*, 19 (1), 99-110.

⁵⁶ Boal, A. (2009). *Igre za glumce i ne-glumce*. Zagreb: Hrvatski centar za dramski odgoj.

⁵⁷ Janković, J., Blažeka, S. i Rambousek, M. (2000). Dramske tehnike u prevenciji poremećaja u ponašanju i funkcioniranju djece i mladih. *Ljetopis socijalnog rada*, 7 (2), 197-222.

⁵⁸ Krušić, V. (2002): Terapijske mogućnosti drame. U: Prstačić, M. (ur.) *Umjetnost i znanost u razvojunživotnog potencijala: radovi s međunarodnog simpozija*, Hvar, 1999. Zagreb: Hrvatska udruga za psihosocijalnu onkologiju i Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. 269- 274

⁵⁹ Marijančić, I. (2007): Forum-kazalište u zatvoru. U: Krušić, V. (ur.) *Ne raspravljaj – igranj!* Zagreb:Hrvatski centar za dramski odgoj, str. 112-120.

6. ZAKLJUČAK

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku⁶⁰ nas obavezuje da djeci i mladima ponudimo najbolje mogućnosti terapijskog pristupa, u skladu sa njihovom ličnošću, njihovim potrebama, problematiki zbog koje su se i suočili sa mogućim sankcijama. Cilj ovog rada je bio posebno usmjeren na mogućnosti pružanja psihosocijalnih intervencija u skladu sa Zakonom. U radu su opisani određeni programi, koji su se pokazali efikasnim u našem okruženju, ali i šire, tj. opisani su primjeri dobre prakse, kao i resursi sa kojima trenutno raspolažemo. Može se zaključiti da određene mogućnosti imamo, ali su one nedovoljne, skoncentrisane na veće gradove i nisu raznovrsne. Raznovrsnost nam je potrebna upravo zbog različitosti problematike koja mlade dovodi u sukob sa zakonom. U budućnosti treba razmatrati mogućnosti razvoja različitih terapijskih intervencija, koje su opisane u Zakonu, jer je to najbolji garant za prevenciju budućeg recidivizma krivičnih i prekršajnih djela od strane djece i mladih.

Literatura

- Ajduković, M. Sladović Franz, B. (2008) Instrumenti socijalnog rada za procjenjivanje obiteljske situacije i potreba djeteta. Pravo djeteta na život u obitelji. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku. str. 195-208.
- Bernier, A., Carlson, S. M. i Whipple, N. (2010). From external regulation to self-regulation: early parenting precursors of young children's executive functioning. *Child Development*, 81(1), 326–339.
- Blažeka Kokorić, S., Majdak, M. i Rumenović, T. (2011). Primjena odgojne drame u radu s maloljetnim počiniteljima kaznenih djela. *Kriminologija & socijalna integracija*, 19 (1), 99-110
- Boal, A. (2009). Igre za glumce i ne-glumce. Zagreb: Hrvatski centar za dramski odgoj.
- Busse A., Kashino W., Suhartono S., Narotama N., Pelupessy D., Irwanto, Essau C.A. (2021) An open trial investigation of Treatnet Family among adolescents with substance use problems. *Addictive Behaviors Reports*.;14:100358.
- Diamond, A., Ling, D. S. (2016). Conclusions about interventions, programs, and approaches for improving executive functions that appear justified and those that, despite much hype, do not. *Developmental Cognitive Neuroscience*, 18, 24-48
- Dishion, T. J., McCord, J., Poulin, F. (1999) When interventions harm: Peer groups and problem behavior. *American Psychologist*, 54, pp. 755-764.
- Espinat, S. D., Anderson, J. E. i Zelazo, P. D. (2013). Reflection training improves executive function in preschool-age children: Behavioral and neural effects. *Developmental Cognitive Neuroscience*, 4, 3–15.
- Eisenberg, N., Zhou, Q., Spinrad, T. L., Valiente, C., Fabes, R. A. i Liew, J. (2005). Relations among positive parenting, children's effortful control, and externalizing problems: A three-wave longitudinal study. *Child Development*, 76, 1055-1071.
- Hogue A., Bobek M., Dauber S., Henderson C.E., McLeod B.D., Southam-Gerow M.A. (2017) Distilling the core elements of family therapy for adolescent substance use: Conceptual and empirical solutions. *Journal of Child & Adolescent Substance Abuse*.;26(6):437–453.

⁶⁰ Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Službeni glasnik Republike Srpske, br.13/2010, 61/2013 i 68/2020.

- Janković, J., Blažeka, S. i Rambousek, M. (2000). Dramske tehnike u prevenciji poremećaja u ponašanju i funkcioniranju djece i mladih. Ljetopis socijalnog rada, 7 (2), 197-222.
- Jugović A.(2012)Maloletnički kriminal u savremenom društvu:obeležja, uzroci i efektivni programi socijalne intervencije. Delikt, kazna i mogućnosti socijalne profilakse. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja Beograd.
- Krušić, V. (2002): Terapijske mogućnosti drame. U: Prstačić, M. (ur.) Umjetnost i znanost u razvojunživotnog potencijala: radovi s međunarodnog simpozija, Hvar, 1999. Zagreb: Hrvatska udruga za psihosocijalnu onkologiju i Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. 269- 274
- Kwon, J. A. i Wickrama, K. A. S. (2014). Linking family economic pressure and supportive parenting to adolescent health behaviors: Two developmental pathways leading to health promoting and health risk behaviors. Journal of Youth and Adolescence, 43(7), 1176-1190.
- Nguyen TT., Dinh TTT., Busse A., Kashino W., Suhartono S., Le MG.(2021) Family-based intervention for adolescents with substance use disorders in Vietnam. Addict Behav Rep. 7;14:100382.
- Marijančić, I. (2007): Forum-kazalište u zatvoru. U: Krušić, V. (ur.) Ne raspravljaj – igranj! Zagreb:Hrvatski centar za dramski odgoj, str. 112-120.
- Merdović, B. (2009) Socijalno-patološka obeležja maloletnih počinitelaca krivičnih dela, magistarska teza. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu.
- Mihić, J., Bašić, J. (2008.) Preventivne strategije – eksternalizirani problemi u ponašanju i rizična ponašanja djece i mladih. Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada, 15 (3) 445-473.
- Mikšaj-Todorović, Lj. (1994.) Povezanost strukture i socijalno ekonomskog statusa obitelji malodobnih delinkvenata s primjerom intervencija institucija socijalne skrbi prije smještanja malodobnika u institucionalni tretman. Kriminologija i socijalna integracija, 2 (2) 163-175.
- Moffitt, T. E., Lynam, D., and Silva, P. A. (1994). Neuropsychological tests predict persistent male delinquency. Criminology, 32, 101–124.
- Muchiri B.W., dos Santos M.M.L. (2018)Family management risk and protective factors for adolescent substance use in South Africa. Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy ;13(1):24.
- Peltzer K., Pengpid S. (2017)Cannabis and amphetamine use among adolescents in five Asian countries. *Central Asian Journal of Global Health* ;6(1)
- Peto Kujundžić L.,Halilović E.(2016) Alternativne sankcije prema maloljetnicima. Zbornik radova sa Prve međunarodne naučne konferencije pod nazivom "Probacija i alternativne krivične sankcije - mogućnosti i perspektive.Centar modernih znanja Banja Luka 327-337.
- Poldrugac, Z., Marušić, D., Žižak, A. (2006)Poludnevni tretman djece i mladeži s poremećajima u ponašanju. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Hrvatska udruga socijalnih pedagoga.
- Ratkajec Gašević, G., Dodig Hundrić, D.,Žižak, A(2023). How does parental support and their readiness to change affect children with behavior and emotional problems? Child & adolescent social work journal, 12, Vol.40 (6), p.823-840 .
- SAMHSA (2019). The national survey on drug use and health. 63
- Seguin, J. R.,Pihl, R. O., Harden, P.W.,Tremblay, R.E.,& Boulrice, B. (1995). Cognitive and neuro psychological characteristics of psychically aggressive boys. Journal of Abnormal Psychology,104, 614–624.
- Spivack, G.,Shure M.B (1982.) The cognition of social adjustment: Interpersonal cognitive problem.solving thinking. U: Lahey, B.B. i A.E. Kazdin (ur.); Advances in clinical child psychology. New York: Hawthorne, 231-249.
- Stakić Đ. (2003-1) Konceptualno-metodološko zasnivanje prevencije maloletničke delinkvencije. U D. Radovanović (urednik), Strategija državnog reagovaja protiv kriminala, priredio, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja Beograd, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Viša škola unutrašnjih poslova Zemun, Udruženje za kriminologiju i krivično pravo Srbije i Crne Gore, str. 91-114.
- Stakić Đ. (2003-2) Integracija institucionalnog i vaninstitucionalnog tretmana maloletnih delinkvenata. U D. Radovanović (urednik), Strategija državnog reagovaja protiv kriminala, priredio, Institut za

- kriminološka i sociološka istraživanja Beograd, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Viša škola unutrašnjih poslova Zemun, Udruženje za kriminologiju i krivično pravo Srbije i Cme Gore, str. 511-527.
- Steinberg, L., Lamborn, S. D., Darling, N., Mounts, N. S. i Dornbusch, S. M. (1994). Over-Time changes in adjustment and competence among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child Development*, 65(3), 754–770
- Sulik, M. J., Blair, C., Mills-Koonce, R., Berry, D., Greenberg, M. i Family Life Project Investigators. (2015). Early parenting and the development of externalizing behavior problems: longitudinal mediation through children's executive function. *Child Development*, 86(5), 1588–1603.
- UNODC, & WHO (2017). International standards for the treatment of drug use disorders. 99.
- UNODC (2020). World Drug Report 2020. UNODC.
- Vučković, S., Ručević, S. & Ajduković, M (2020, u tisku). Parenting style and practices and children's externalizing behaviour problems: Mediating role of children's executive functions. *European Journal of Developmental Psychology*.
- Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku. Službeni glasnik Republike Srpske, br. 13/2010, 61/2013 i 68/2020.
- Zivlak-Radulović, N. (2023). Mogućnosti institucionalnog zbrinjavanja djece i adolescenata žrtava i počinioca krivičnih djela. *Zbornik radova Centra za edukaciju sudija i tužilaca Republike Srpske*. Banja Luka: Vol. 15 No. 15; str: 352-360.
- Zloković, J. i Vrcelj, S. (2010). Rizična ponašanja djece i mladih. *Odgojne znanosti*, 12197-213.

PSYCHOSOCIAL INTERVENTION PROGRAMS FOR JUVENILE OFFENDERS IN THE REPUBLIC OF SRPSKA

prof. dr med. Nera Zivlak-Radulović

Associate Professor, Subspecialist of Forensic Psychiatry, the Psychiatry Clinic of the University Clinical Center of the Republic of Srpska, Banja Luka, nera.zivlak@kc-bl.com and Pan-European University Apeiron, Faculty of Law, Banja Luka, nera.d.zivlakradulovic@apeiron-edu.eu

Abstract: *Introduction: The Law on the Protection and Treatment of Children and Juveniles in Criminal Proceedings implies that certain educational recommendations and measures are imposed on these persons. The court makes a decision on the recommendations and measures after obtaining data from social anamnesis by experts. The anamnesis contains all the necessary data to select the most effective measures for preventing recidivism in committing criminal and misdemeanor offenses.*

The aim of this paper is to examine possibilities of providing psychosocial interventions to juvenile perpetrators of criminal offenses, with special reference to counseling centers for young people who abuse psychoactive substances.

Method of work: A literature review provided insight into the existence of certain types of counseling centers and programs, in our environment and beyond. Insight was also gained into the effectiveness of these programs, as well as the causes that lead to the need for well-organized programs.

Results: Analyzing the situation in the Republic of Srpska, it is evident that Banja Luka, as the center of the Republic of Srpska, has the capacity to care for young people in conflict with the law, through cooperation between guardianship authorities and associations that can provide psychosocial interventions. There are also associations that work with young people whose delinquent behavior is caused by the abuse of psychoactive substances. When reviewing the sources

of information, we did not find out whether smaller local communities have such programs. When investigating the success of psychosocial interventions, we noticed that the most effective programs are those that focus on early prevention, risk and protective factors, those that have a certain duration and structured program, and that include work with parents. Among other things, the projects "Benjamin" and "Stop" implemented in Croatia, and the program "Treatnet family" implemented by UNODC in several countries around the world are presented.

Conclusion: This paper analyzes the possibilities for implementing psychosocial interventions for young people in conflict with the law in the Republic of Srpska. Certain possibilities and capacities exist, but they are not present to a sufficient extent, especially when it comes to specific programs that would be applied to juvenile offenders who abuse substances.

Keywords: *youth, law, educational measures and recommendations, psychosocial interventions, substance abuse.*